

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

**КОВАЛЬ І.М.
РАТУШНА О.М.**

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Менталітет, зокрема правовий, пронизаний людиномірністю. Буття правового менталітету забезпечує різноманітну діяльність людини, зокрема, це здійснюється в духовній сфері. Духовна сфера, насичена людським розумом і почуттями, створює умови функціонування людини. До таких умов належить і правовий менталітет. Правовий менталітет створюється в основному двома шляхами: санкціонованим і несанкціонованим людиною. Тобто людина дає згоду на колективне утворення локальних норм поведінки (у думках, почуттях, діях), які допомагають їй виконувати онтологічні імперативи.

Ключові слова: методологія, методологічні настанови, менталітет, правовий менталітет, людиномірність.

Менталитет, в частности правовой, пронизанный человеческим измерением. Бытие правового менталитета обеспечивает разнообразная деятельность человека, в частности, это осуществляется в духовной сфере. Духовная сфера, насыщенная человеческим разумом и чувствами, создает условия функционирования человека. К таким условиям относится и правовой менталитет. Правовой менталитет создается в основном двумя путями: санкционированным и несанкционированным человеком. То есть человек дает согласие на коллективное образование локальных норм поведения (в мыслях, чувствах, действиях), которые помогают ему выполнять онтологические императивы.

Ключевые слова: методология, методологические установки, менталитет, правовой менталитет, человеческое измерение.

Mentality, in particular legal, is permeated with humanity. Being of a legal mentality provides a variety of human activities, in particular, it is carried out in the spiritual sphere. The spiritual sphere, full of human mind and feelings, creates conditions for the functioning of man. Such conditions include the legal mentality. Legal mentality is created mainly in two ways: authorized and unauthorized person. That is, a person agrees on the collective formation of local norms of behavior (in thoughts, feelings, actions) that help her to fulfill ontological imperatives.

Key words: methodology, methodological settings, mentality, legal mentality, humanity.

Вступ. Щоби дослідити ментальні правові утворення, зокрема свідомий і підсвідомий шляхи їх виникнення, потрібна не одна наука, а цілий комплекс. На нашу думку, дослідження правового менталітету найповніше здійснюються за допомогою правових аспектів людинознавства, етнофілософії, етнопсихології, етнічної антропології, етнології. Для висвітлення правового менталітету потрібні філософія права, антропологія права, теорія права, юридична деонтологія. Загалом усі ці й інші науки знаходять своє місце в метаантропології права.

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати закономірності й особливості формування методології правового менталітету.

© КОВАЛЬ І.М. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та філософії права (Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка»)

© РАТУШНА О.М. – старший викладач кафедри історії України та етнікомунікацій (Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»)

Дану категорію досліджували такі українські та російські вчені: Р. Байніязов, Л. Бойко, А. Гирько, Ю. Горьковенко, А. Мордовцев, П. Музиченко, Ю. Оборотов, О. Овчинников та інших.

Результати дослідження. Людинознавство починається з пізнання людиною самої себе. Вчені доводять, що існує дві найбільші загадки в усій природі – це розум і Всесвіт. Для людства питання з усіх питань, проблема, що стосується всіх інших і водночас цікавіша за будь-яку іншу, – яке місце людини в Природі, який її зв'язок із Космосом [12, с. 21]. Для правового менталітету це означає вміст онтологічних інтелектуальних зусиль у його творінні. Незалежно від того, чи ментальна норма перебуває у свідомій або несвідомій зоні, вона повинна бути інтелектуально обґрунтована і скерована в бік онтологічних вимог. Якщо ж ментальна норма не суперечить онтологічним вимогам, то вона має природній зв'язок із Космосом. Тоді стає зрозуміло, що людина намагається створити такі норми, які не суперечили б нормам природного права, нормам світового розуму.

Розум – це наш внутрішній світ, де живуть наші найпотемніші надії та бажання [12, с. 22]. Ці природні, закономірні таємниці розуму є методологією правового менталітету. Тому людина повинна постійно контролювати себе, щоби методологічні таємниці розуму не закривали її дорогу до онтологічного стану. Тобто ментальне творіння потребує онтологічного аналізу.

Методологія дослідження правового менталітету впливає передусім із самого поняття «людина». В енциклопедії зазначено, що людина – це істота, яка найбільш відома сама собі у своїй емпіричній фактичності і найбільш трудно вловима у своїй сутності. Спосіб буття людини у Всесвіті настільки унікальний, а його структура складена з настільки різноманітних і суперечливих елементів, що це слугує майже нездоланною перепорою на шляху вироблення якогось-небудь стислого, нетривіального і водночас загальноприйнятого визначення таких понять, як «людина», «природа людини», «сутність людини» тощо [8, с. 344]. Людина – це нескінченна, відкрита потенційність із великим, якщо порівнювати з усіма іншими істотами, ступенем свободи [14, с. 978]. Наявність розуму – це чинник, що спонукає людину до розвитку, до створення власного світу, де вона почувалась би «у себе вдома», проте кожний досягнутий нею шабель розвитку залишає її незадоволеною, провокуючи її на нові пошуки рішення [15, с. 350]. Із цих дефініцій та цитат впливають методологічні настанови для дослідження правового менталітету: різноманітні і суперечливі елементи способу буття людини, потенційні можливості людини, створення власного світу, постійна невичерпна творчість, володіння деякими елементами надприродних правових феноменів та ін. Загалом, настанову філософи розуміють як фіксовану спрямованість свідомості людини, стан її психіки, який полягає у визначеній зорієнтованості, схильності та готовності, до прийняття і використання певних стереотипів поведінки або мислення [10, с. 221].

Різнманітні й суперечливі елементи способу буття людини властиві ментальним настановам, або імперативам. І природно-біологічні, і суспільні ментальні норми є індивідуальними, а природно-біологічні завжди адекватно «реагують» на суспільні. Тому із цих діалектичних ситуацій впливають рушійні норми поведінки, які спонукають до пошуків онтологічних норм. Отже, люди з різним менталітетом є закономірним явищем, оскільки мають спільне онтологічне завдання з різними (неповторними) шляхами його виконання, це визначає власну методологію їхнього життя.

Наявність потенційних можливостей людини характеризує можливі, приховані, інколи й «запасні» життєві ментальні методології, які себе ще не виявили. Причиною невикористання своїх потенційних можливостей є сповідування тих ментальних норм, які віддалені від онтологічних, а також відсутність віри у свою автономність у питанні зміни правової дійсності чи самої себе. Ця методологічна настанова «працює» як в напрямі онтологічного ментального добра, так і в напрямі деонтологічного ментального зла. Тобто людина в галузі правового менталітету може і здатна на різні варіанти, про які й сама не здогадується.

Створення власного світу засвідчує, що людина відчувається комфортно в ментальному пануванні. Ментальний дух своєї родини, своїх захоплень, власної творчості визначає методологію життя людини. Однак така методологічна настанова може породити найбільше феноменів неонтологічних правових норм, оскільки людина, яка захоплена власним світом, часто не бачить життя поза ним. Такі ментальні норми є шкідливими, руйнівними в суспільстві і Всесвіті загалом.

Постійна невичерпна творчість людини скерована на невинні пошуки методологічно-ментальних людських взаємин, що великою мірою відображається в суспільно-культурологічній частині менталітету. Такий методологічний пошук менталітету скерований до самовизначення, але пронизаний часто непоправними порушеннями, скажімо, відхід від правової природи. Річ у тому, що людина за своє коротке життя не завжди може отримати результати своїх задумів і планів та зіставляти їх з онтологічними настановами. Тому ментальна творчість інколи має онтологічно невизначений характер. Про онтологічну визначеність досліджень довідаються інші покоління.

Отже, методологічні настанови правового менталітету мають природно-надприродну й соціально-історичну сутність. Яка частина переважає – сказати важко, однак усе залежить від засвоєння тих ментальних настанов, що пропагують конкретні науки, які опанувала людина.

У межах етнофілософської парадигми ментальний профіль досліджували І. Кант, Д. Юм, Г.-В. Гегель, Ф. Шеллінг, І.-Г. Фіхте, К. Гельвецій, І.Г. Гердер та інші вчені XVIII – XIX ст., у працях яких розроблено панлогічні моделі ментальних властивостей соціуму. Вчення Г.-В. Гегеля про «дух народу» стало наслідком екстраполяції його теорії ідеалістичної діалектики про дух загалом на суспільну ментальність. К. Гельвецій у праці «Про людину» зазначав, що «будь-який народ має власні унікальні системи прийомів спостереження та відчуття дійсності», які змінюються або несподівано, або в конкретній послідовності, залежно від динаміки соціогенезу [9, с. 58]. І. Кант, публікуючи свою «Антропологію», проаналізував ознаки ментального профілю французів, англійців, італійців, іспанців, німців, відзначаючи не тільки позитивні, але й негативні характеристики їхньої національної ментальності. Отже, І. Кант експлікував дуальність ментальності та наявність у ній контроверсійних параметрів. Варто констатувати, що кантівський концепт «апперцепція», тобто «залежність сприйняття інформації від попереднього досвіду функціонування індивідів, процес відтворення у свідомості соціуму явищ зовнішнього світу на основі соціальної практики», допомагає зрозуміти системні властивості ментального профілю. І. Кант, досліджуючи два різновиди апперцепції – емпіричну та трансцендентальну – «чисту», «першоначальну», зазначав можливості апіорного пізнання в експлікації ментальності [5, с. 85–94].

Ментальність українського народу, як і будь-якого етносу загалом, відображається не тільки в змісті національної правової системи, а й у правовому стилі її функціонування. Власне ці два аспекти прояву ментальності виступають водночас критеріями визначення належності українців і як етносу, і як держави до тієї чи іншої глобальної правової системи [6, с. 20].

Отже, важливою методологічною настановою у формуванні правового менталітету є етнічна філософія, яка формує ті життєві імперативи, які проявляються в повсякденному житті. Особливо це стосується попередніх поколінь, де зароджувався унікальний дух народу, який впливає на процес соціалізації, поведінку, спосіб життя, етнічну філософію новими ментальними феноменами, які синергетично знаходять своє місце в метаантропології менталітету.

Термін «етнічна психологія» вживають здебільшого у двох значеннях: 1) для визначення особливостей психології, інколи – і психокультурного та психоетнічного життя етносів, народів, їхніх угруповань (типологічних сімей, історико-цивілізаційних спільностей, мовно-культурних спорідненостей, геополітичних груп, расово-географічних типів та інших) та їхніх індивідуальних представників; 2) на позначення кола питань, проблем, що мають вивчати соціально-політичні науки (політична соціологія, політична психологія, політична етнологія, політична географія, політична історія й інші) у галузі психології етносів, народів, їхніх угруповань та їхніх індивідуальних представників. В обох випадках маємо справу з одним реальним явищем – із психологічним перевантаженням та психологічною діяльністю етноісторичних спільностей у різних сферах суспільного життя людей [7, с. 39; 26].

На початку XX ст. ці ідеї розвинуто і частково реалізовано в «психології народів» В. Вундта, однак його концепція етнічної психології відрізнялася від концепції Г. Штейнтала і М. Лацаруса. Він вважав, що вся сфера дослідження психології народів поділяється на дві частини: абстрактну, що намагається роз'яснити загальні умови і закони «національного духу», залишаючи осторонь окремі народи та їхню історію, і конкретну, завдання якої – охарактеризувати дух окремих народів і їхні особливі форми розвитку [2, с. 203]. На думку В. Вундта, народний дух – це вищі психічні процеси, що виникають під час спільного життя членів етносу, сукупний зміст душевних переживань, відчуттів, прагнень. Дослідник заперечував ідею незмінної субстанційності народної душі М. Лацаруса і Г. Штейнтала, що було безперечним прогресом порівняно з його відомими попередниками. Крім того, В. Вундт заперечує право етнічної психології на самостійне існування, водночас не відкидає існування етнічної психології як галузі наукового знання, що бере свій початок із понять індивідуальної психології. Він вважав, що поняття «душа народу» має таке саме право на існування, як і «індивідуальна душа». На його переконання, психологія народів має вказати шляхи переходу до історичних відмінностей загального духовного розвитку. На думку В. Вундта, психологія народів саме в цьому аспекті взаємодіє з естетикою, філософією, релігією, історією. Результатом такої взаємодії є три великі галузі наукового знання, що потребують спеціального психологічного дослідження і становлять три головні проблеми психології народів: мова, міфи і звичаї. Цей троїстий набір для автора не випадковий, бо за аналогією зі своїми уявленнями про індивідуальну психологію він і народну психологію прагне звести до троїстої структури: розуму

(його аналогом у народній душі є мова), почуттів (міфи) та волі (звичаї). Мова, за В. Вундтом, – початок й основна рушійна сила поезії та науки, вона містить загальні форми всіх уявлень народу, закони їхнього зв'язку; міф – основа релігії – вміщує первісні народні уявлення, зумовлені почуттями і прагненнями; звичаї – це моральні принципи, що визначають напрям дії, волі та бажань. В. Вундт вважає, що ці три галузі знання насамперед виступають об'єктами історичного дослідження, а психологічне пояснення в цьому дослідженні є допоміжним засобом інтерпретації. Усе ж таки теорія В. Вундта була вже не антропологічною або біологічною, а саме психологічною теорією об'єднувальних засад для індивідів, особистостей конкретного народу. Ця теорія показувала більш гуманні принципи об'єднання людей, бо тут уже постає проблема самореалізації індивіда в межах спільноти – потрібно лише оволодіти трьома засадами людського співіснування – мовою, світоглядом, звичаями. Людина виражає себе через ці засади і стає безсмертною саме тому, що безсмертними є мова народу, його світогляд і звичаї [9, с. 59].

Пошуки дискурсрефлексії етнічної психології в системі наук продовжив професор Московського університету, російський учений-феноменолог Г. Шпет (1879–1937 рр.). Розглядаючи парадигму менталітету і намагаючись окреслити суб'єктивно-об'єктивну природу цього явища, він писав, що «духовний уклад» народу є величиною змінною, але завжди наявною за будь-якого соціального переживання. Духовне багатство індивіда – це минуле народу, до якого він сам себе зараховує, щоправда, суб'єктивно, проте ми можемо, так би мовити, з боку, об'єктивно визначити, під яким укладом розкривається його духовний зміст [16, с. 574]. Дух історії – це науковий метод, який розглядає історію культури як історію духу.

Матриця «духу народу» стає домінантною і для французького соціолога Г. Лебона, який, однак, розглядав дух народу не просто як еталон характерних властивостей, а як категорію дієвого плану в констеляції з феноменами, чинниками соціуму, екзистенції, світу. Він вважав, що історію держав варто розглядати як наслідок менталітету народів, детермінованого психологічним складом рас у культургенезі цивілізацій, що залежать від соціосередовища, природних характеристик, діяльності суб'єкта [4, с. 59–60].

Отже, етнічна психологія як методологічна настанова правового менталітету впливає із соціально-психологічних особливостей різноманітних етносів. Це стосується духовної природи людського народу, що виникла історично як імператив народної душі та вищих психічних процесів, які здебільшого мають підсвідомий та індивідуальний характер. Адже кожна особистість володіє неповторними ментальними настановами, які впливають на загальну методологію психології народів, психічно-правову діяльність етноісторичних спільностей.

На думку французьких просвітителів XVIII ст., антропологія є універсальною наукою про людину, що має на меті вивчення біологічної історії, матеріальної й духовної культури, психології, мови тощо. По суті, йдеться не про одну наукову дисципліну, а про широкий комплекс природничих та гуманітарних наук, у межах якого розрізняють окремі розділи: філософську, психологічну, соціальну, фізичну, культурну, структурну, неофрейдистську, педагогічну антропологію, яка, своєю чергою, охоплює первісну антропологію, етнографію, порівняльно-історичне мовознавство тощо [11, с. 3]. Не менш важливу роль відіграють антропологічні дані й у висвітленні етногенетичної проблематики. Передаючись від покоління до покоління, фізичні риси людей слугують своєрідними біологічними «мітками», які дають змогу відтворити процес формування антропологічного складу давніх і сучасних народів; визначити ступінь спорідненості і намітити напрями генетичних зв'язків людських колективів; з'ясувати шляхи давніх міграцій племен; висвітлити роль місцевої та приїжджої людності у формуванні етнічних спільнот тощо. За певних обставин антропологічні дані мають переваги перед іншими категоріями етногенетичних джерел – археологічними, етнографічними, лінгвістичними. Мова і культура можуть поширюватися і без переміщення антропологічних типів, але антропологічні типи не поширюються, не несучи із собою певної культури і мови. Важливо мати на увазі, що антропологічні дані зберігають свої інформаційні можливості навіть тоді, коли йдеться про дуже віддалені історичні епохи. Це пояснюється консервативністю спадкових рис фізичної подоби людей, які мало змінюються в часі. Антропологічну історію давніх та сучасних етносів можна порівнювати з генним потоком крізь століття, куди час від часу вливалися окремі струмочки, струмки, а то й ріки. «Отже, антропологічна проблематика є наріжною для європейської філософської думки. Від Протагора вона іманентно присутня як неодмінна компонента філософської рефлексії наступних культурно-історичних епох. У річищі цієї традиції в сучасній зарубіжній філософії сформувалися і стійко еволюціонують англо-американська культурна, німецька філософська та французька антропології. Проблема людини у кожній з них має своє специфічне тлумачення» [3, с. 9; 85].

Етногенез до вивчення менталітету розвивався в межах етнології, як виникнення та зникнення народів. Як спеціальна галузь емпіріосинтезу етнологія лежить на стику багатьох наук – географії, соціології, геоморфології, генетики, історії культури [7, с. 66].

Отже, етногенез правового менталітету відображає походження, народження, виникнення своєрідних етнічних народів, обґрунтовує генну спадковість нації, скеровує інтуїтивне сприйняття ментально-правових норм до реалій. У філософсько-правовому обґрунтуванні поведінки людини має значення походження темпераменту нації, особливості зовнішнього вигляду й інтелектуального розвитку, інстинкт витримки й інші індивідуальні та колективні риси. Важливим є те, що етногенез доводить: генофонд для кожної нації є свій, який радикально змінити неможливо, і він своєрідно відображається в праві.

У межах цього підходу можна виокремити кілька напрямів розуміння суті національного менталітету. Одним із них є антропологічний підхід – розгляд антропологічних характеристик етносу як чинника, який впливає на психічну діяльність народу. На зламі XIX і XX ст. в Україні деякі дослідники звертались до антропологічних розвідок (Ф. Волков, І. Раковський, Р. Єндих, А. Носов, І. Сікорський та ін.). Дехто намагався підкреслити відмінні особливості українців, інші, навпаки, прагнули довести єдність українців з іншими етнічними спільнотами (передусім із росіянами).

Отже, етнічна антропологія відображає спадкові риси людей, віддаючи перевагу консервативним властивостям. У цьому є природна правомірність і природна неправомірність, оскільки людина визначає своє духовне чи фізичне життя на власний розсуд, змінюючи зло на добро і навпаки, чергуючи духовну творчість із фізичною тощо.

Для висвітлення проблем менталітету активно використовують етнокультурологічний підхід, який розглядає питання співвідношення психології і культури суспільства загалом. Аксиологічні чинники формування національного менталітету – це цінності, їхня еволюція в суспільному житті, позитивна смислова взаємодія чи максима конкретної соціоісторичної культури, що герменевтизували феномени культури як сукупність креативних функцій свідомості. Про культуру можна сказати, що вона рівнозначна соціальності, бо людина як соціальна істота існує тільки за умов культурного середовища. Водночас не існує соціальності загалом, усяка соціальність – це світ певного етносу як результат його етногенезу, що залежить і від необхідних, і від випадкових чинників [13, с. 40]. Категорії національного менталітету і національної культури є різноплановими, але складність їх розділення полягає в тому, що вони частково збігаються або принаймні зближуються. Це дає змогу в багатьох випадках визначати менталітет етнічної спільноти через її культуру, а архетипи культури – через психічний склад. Ю. Бромлей зазначає: «Культура і психіка, без сумніву, знаходяться в тісному взаємозв'язку, являють собою нерозривну єдність, що, зокрема, чітко виявляється в наявності в них такої загальної зони, як суспільна свідомість. Але єдність культури і психіки не означає їхню тотожність, хоча б вже тому, що психіка не вичерпується свідомістю» [1, с. 78].

Висновки. Отже, життєва психологія відображає існування людини в культурному середовищі. Адже призначення людини в земному житті – це творіння «другої» природи, результати якого є культурою. Тому визначення, усвідомлення менталітету крізь призму культури породжує етнокультуру. Оцінка колективної творчості починається з індивідуальних здібностей, індивідуальної культури, а закінчується після значного періоду часу опанування народом результатів. На стан етнокультури впливає світогляд спільноти, мова, народне мистецтво, природні умови та багато інших чинників, які формують на підсвідомому рівні правовий менталітет. Саме завдяки правовим властивостям етнокультури визначають самобутність національно-правової культури будь-якої нації.

Список використаних джерел:

1. Бромлей Ю. Этнос и этнография. М.: Наука, 1973. 283 с.
2. Вундт В. Проблемы психологии народов. Преступная толпа. М., 1999. 320 с.
3. Головкин Б. Філософська антропологія. К.: ІЗМН, 1997. 240 с.
4. Лебон Г. Психология народов и масс. Пер. с фр. Е. Пименовой, А. Фридман. М.: АСТ, 2017. 384 с.
5. Кант И. Апперцепция. Философская энциклопедия. М.: Филос. лит., 1960. Т. 1. С. 81–107.
6. Копельців-Левицька Є. Реалізація гуманістичного потенціалу правової системи України в опозиції правових систем Схід – Захід. Теорія та історія держави і права. Філософія права. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 20–24.

7. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; відп. ред., кер. авт. кол., упоряд. Ю. Римаренко. К., 1996. 942 с.
8. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд; Науч.-ред. совет; предс. В. Степин, замест. предс.: А. Гусейнов, Г. Семигин, уч. секр. А. Огурцов. М.: Мысль, 2010. Т. 4. 736 с.
9. Патлах І. Національний менталітет як об'єкт етнополітологічного аналізу: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.05. Запоріжжя, 2002. 216 с.
10. Пертушенко В. Філософський словник: терміни, персоналії, сентенції. Львів: Монголія – 2006, 2011. 352 с.
11. Сегеда С. Антропологія. К.: Либідь, 2001. 336 с.
12. Словник іншомовних слів / відп. ред. О. Мельничук. К.: Гол. ред. УРЕ, 1985. 964 с.
13. Степико М. Культурологічний контекст етногенезу. Життя етносу: соціокультурні нариси: навч. посіб. / Б. Попов (кер. авт. кол.), В. Ігнатов, М. Степико та ін. К.: Либідь, 1997. 240 с.
14. Философский энциклопедический словарь / под ред. А. Ивина. М.: Гардарики, 2004. 1072 с.
15. Філософський енциклопедичний словник / Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. К.: Абрис, 2002. 744 с.
16. Шпет Г. Введение в этническую психологию. Сочинения. М.: Правда, 1989. 601 с.

УДК 340.12

ПОПАДИНЕЦЬ М.І.

ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОГО ПІДХОДУ

Стаття присвячена аналізу реалізації права в контексті юридичного підходу, тобто природно-правового типу праворозуміння. Нозкриваються особливості реалізації права в контексті цього підходу, яким є втілення принципу формальної рівності в реальне життя суб'єктів права.

Ключові слова: право, реалізація права, праворозуміння, природні права людини, ідея права, правосвідомість, правова культура.

Статья посвящена анализу реализации права в контексте юридического подхода, то есть естественно-правового типа правопонимания. Раскрываются особенности реализации права в контексте этого подхода, которым является воплощение принципа формального равенства в реальную жизнь субъектов права.

Ключевые слова: право, реализация права, правопонимание, естественные права человека, идея права, правосознание, правовая культура.

The article is devoted to the analysis of the realization of law in the context of the legal approach, that is, the natural-legal type of legal thinking. The article reveals the peculiarities of the realization of law in the context of this approach, which is the embodiment of the principle of formal equality in the real life of subjects of law.

Key words: right, realization of law, legal thinking, natural human rights, idea of law, legal consciousness, legal culture.